

**КУЛТУРОЛОГИЧНИЯТ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО ЛИТЕРАТУРА В 5. КЛАС
(Методически вариант за празника Курбан Байрам)**

Красимира Танева
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**THE CULTUROLOGICAL APPROACH IN TEACHING
LITERATURE IN THE 5TH GRADE
(Methodical variant for the Kurban Bairam holiday)**

Krasimira Taneva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The holiday Kurban Bayrami is included in the literature curriculum for the fifth grade. The culturological approach is used in this methodological version aiming at a consideration of the holiday as part of the Muslim festive calendar system; also subject of analysis are: the model of family relationships, the role of speech in the celebration, the establishment of similar moral and ethical messages and value models for Easter and Kurban Bayrami through the proposed theme for the oral representation of different holidaysSS – similar messages and moral values are discussed.

Key words: Kurban Bayrami, Holidays, Culturological Approach

Образованието през 21. век е под влиянието на нови технологии, на нови философски и културологични идеи, което изисква: прилагането на иновативни дидактически модели, за да се постигне промяна в отношението към знанието, към развиване на интелектуални и комуникативни умения у подрастващите; реорганизиране на педагогическото взаимодействие учител – ученик. В епохата на глобализация все повече се налага да общуваме и да се опознаваме помежду си – в етнически, културен, социален и религиозен аспект. В редица международни документи фокусът на посланието е в диалога с другите, който да обогатява представите ни за света, за различните и уникални форми на съществуване, за да се игнорират разликите в световъзприятието ни. (ще се позовем на *Конвенция за опазване и насърчаване на*

многообразието от форми на културно изразяване, в която са посочени цели, имащи отношение и към методическа концепция, представена в тази статия)¹:

1. Поощряване на диалога между културите с цел осигуряване на по-интензивен и балансиран международен културен обмен в интерес на взаимното уважение на културите и за установяване на култура на мира;

2. Насърчаване на межкултурния диалог с цел развитие на културното взаимодействие в полза на изграждане на мостове между народите;

3. Поощряване на уважението към многообразието на културно изразяване и осъзнаване на тяхната стойност на местно, национално и международно равнище.

Като приемаме за базови тези основополагащи идеи и се позоваваме на *Учебна програма по литература за 5. клас*, предлагаме методически вариант за приложение на културологичния подход при изучаване на празника Курбан Байрам в 5. клас. Основанията ни за развиване на подобна концепция са следните:

1. В учебната програма по литература за 5. клас е предвидено у учениците да се формират социокултурни компетентности, свързани „с основните ценности в етническата организация на човешките общности; с прояви на толерантност към разноетническите словесни и културни традиции.“²

2. Прилагане на словесно-образната нагледност, която „облекчава процеса на усвояване на знанието и съдейства за задълбочаване на интереса към обучението, спомага за трайното овладяване на учебния материал; в нагледните образи се отразява многообразието на явленията, а това е особено важно за изграждането на цялостни представи у учениците за тях“ (Андреев 2001: 118). За да реализираме практически методическата концепция, избираме за илюстративен текст откъс от книгата на Орхан Памук „Музеят на невинността“, чрез който учениците ще възприемат и осмислят значението на *Курбан Байрам* в календарната празнична система на мюсюлманите; модела на семейни взаимоотношения; ролята на словото в празника; ще се формират у петокласниците

---

¹ <http://sic.mfa.government.bg/images/content/886/konvencia%20za%20opazvane%20na%20mnogoobrazie%20formi%20na%20kult%20izraziavane2005.pdf>

² Вж. по-подробно *Програма по литература за 5. клас – Ядро 1, Стандарт 2*, 04.05.2015 <http://www.minedu.government.bg/top_menu/general/educational_programs/>.

уважение към различни ценности, емпатия, за да проявят „межкултурната чувствителност“ (цит. по Жилерт 2000: 33 – 34).

3. Учениците да използват знанията си за Великден и Курбан Байрам в устно изказване на тема *Различни празници – сходни послания и нравствени ценности*. Предложената учебна ситуация в социологически аспект ще формира у петокласниците толерантност и уважение към етническата различност, към специфичните визии за света и отношенията. Същевременно чрез реализирането на този етап от предлагания урок се постигат и следните цели: разкриване на общи морално-етични послания и ценностни модели при празници на различни етноси; затвърждаване на умения за сравнение и систематизация по базови критерии.

Предложеният урок съдържа следните компоненти: *тема, цели, метод, вид, ход на урока, очаквани резултати и идея за заключителна ситуация* (методическият инвариант на урок е структуриран според обосноваването от Румяна Йочева инвариантни модели в „Методика на литературното образование“³. В компонента *Ход на урока* поместваме система от отделните учебни ситуации за етапно реализиране на конкретната тема, формулирани са въпроси и задачи, чрез които се разкрива конкретното учебно съдържание.

Курбан Байрам – жертва в името на обичта към Бога

1. Цели:

Посредством предложени методически вариант учениците могат да:

1.1. осмислят празника Курбан Байрам в контекста на мюсюлманската празнична календарна система;

1.2. осмислят значението на обредните действия според тяхната последователност, времето и пространственото ситуиране в рамките на празника;

1.3. разберат ролята и функцията на словото в празника Курбан Байрам;

1.4. затвърдят уменията си за устно изказване.

2. Вид на урока – за нови знания

---

³ Румяна, Йочева. Методика на литературното образование. Шумен: Унив. изд. Епископ Константин Преславски, 2000, с. 98 – 102.

3. Метод – съпоставителен, историко-типологичен, метод на интерпретацията, съпоставителен

4. Дидактически форми – беседа, разказ

5. Мотивиране на темата

А. Празничната календарна система на мюсюлманите.

Б. Празникът на жертвоприношението – даряването като доказателство за богоотдаденост и вяра.

6. Учебни ситуации за разгръщане на темата

Смислово ядро 1. Курбан Байрам – същност, значение, религиозна основа, ритуални практики

В тази учебна ситуация се използва дидактическата форма *разказ*. Изложението е със следните съдържателни и смислови акценти⁴:

1. Курбан Байрам (Празникът на жертвоприношението) – един от двата важни канонични празника в исляма. Той се отбелязва в последния месец от мюсюлманския календар и съвпада с третия ден от ежегодното поклонение в Мека. Главният обред в този празник е кръвното жертвоприношение, преповтарящо Ибрахимовото жертвоприношение, с което някога прародителят доказва своето преклонение и безусловна вяра в Аллах. Обредът е част от задължителното всяка година пътуване до Мека за мюсюлманите, които се придържат към спазването на т.нар. Стълбове на исляма (*шахада* – публично признаване на вярата; *салат* – молитвен ритуал, извършващ се в строго определен ред и задължително произнасяне на словесни формули; *закат* – задължителна милостиня за подпомагане на нуждаещи се мюсюлмани; *саум* – говеене, време за размисъл, за преосмисляне на живота, изисква се пълно въздържание от храни и удоволствия през деня; *хадж* – поклонение в Мека).

2. Етапи и ритуални практики, свързани с Курбан Байрам:

2.1. Ритуални практики в деня преди празника – посещение на гробовете на умрелите и раздаване на месо за помен; малките деца обикалят домовете на близки и съседи, като им пожелават весел празник и им се раздават бонбони, сладкиши.

2.2. Ритуални практики в деня на празника:

---

⁴ Източници на информация : Еърхарт, Байрън. Религиозните традиции по света. София: Изток-Запад, 2007; Благоев, Горан. Курбанът в традицията на българите мюсюлмани. София: Акад. изд. Марин Дринов. 2004, с. 121 – 138.

2.2.1. Молитва в джамията, в която участват всички мъже мюсюлмани. След приключването ѝ присъстващите се ръкуват и поздравяват с думите: „Със здраве ти байрам!“.

2.2.2. Посрещане на бащата в дома, като членовете на семейството задължително му целуват ръка.

2.2.3. Актът на жертвоприношението – извършва се през деня. Жената в семейството предварително е подготвила животното (овен) за обреда, като е къносала главата, гръбнака и опашната част. Задължението на мъжа е да извърши акта на специално пригответо място. След това трупът на животното се обработва и се разделя на три части: едната остава за семейството, втората е за близките, а другата се раздава на съседни, които могат да бъдат и немюсюлмани. След приключване на обреда се приготвя празнична трапеза, която се споделя с близките. На този празник се събира цялата фамилия и по-младите искат прошка от по-възрастните.

Смислово ядро 2. Работа с откъс от книгата на Орхан Памук „Музеят на невинността“

В тази учебна ситуация се използва дидактическата форма *беседа*. Чрез използвания от нас откъс от романа на Орхан Памук учениците могат да осмислят: модел на индивидуално поведение и междуличностно общуване в рамките на празника; смисъла на жертвоприношението; религиозната основа на празника.

Поставени са следните въпроси:

1. Как авторът разкрива празничната атмосфера в дома на разказвача?
2. Кои семейни традиции и етични правила спазват мюсюлманите на този ден?
3. Кое обяснение използва младежът, за да помогне на малката Фюсун да разбере смисъла на жертвоприношението? (При отговора си се позовете на историята на Ибрахим.)
4. Кой е Ибрахим и защо е готов да принесе в жертва сина си?
5. В какво е смисълът на жертвоприношението? (При отговора си се позовете на мнението на Четим ефенди.)

Курбан Байрам

[...]. Фюсун беше на дванадесет, а аз на двадесет и четири години. 27 февруари 1969 година беше първият ден от Курбан байрама, празникът на жертвоприношението. Ние, цялото радостно, елегантно с вратовръзки и сака множество от роднини, както обикновено

в празничните утрини в дома ни в Нишанташи, очаквахме обяда. На вратата често се звънеше, прииждаха все нови и нови гости, например по-малката ми леля, плешивият ѝ съпруг и техните шикозни и любопитни деца, всички се изправяха, ръкуваха се и се целуваха с новодошлите, а аз и Фатма ханъм черпехме гостите с бонбони; по някое време баща ми ни повика настрани мен и брат ми и каза:

– Момчета, чичо Сюрея отново иска ликьор – каза той. – Нека някой от вас да отиде до магазина на Аладдин и да купи ликьор – ментов и ягодов.

[...] На излизане от къщи аз забелязах дванадесетгодишната Фюсун с тънки като клечки крака, с красива рокличка.

– Я да идем двамата с теб до магазина.

[...] Бяхме излезли, бяхме сторили няколко крачки в студа, когато съзрях насъбралата се под малка липа в страничния пуст и кален терен тълпа, която се готвеше да заколи овен за курбан. [...] Аз стоях настрани от церемонията на коленето на овена, която много години се извършваше на изоставеното място до нашата къща в празничната сутрин.

Крачехме смълчани с Фюсун право към магазина на Аладдин, пред джамията Тешвикие изви хладен вятър и сякаш собственото ми безпокойство ме накара да настръхна.

– Уплаши ли се преди малко? – попитах. – По-добре да не бяхме гледали...

– Горкият овен... .

– Знаеш защо се коли овен, нали?

– Защото един ден като идем в Рая, онзи овен ще ни преведе по моста Сират.

Така обясняваха курбана децата и неуките.

– Историята си има начало – подех аз с учителски тон. – Знаеш ли го?

– Не.

– Пророк Ибрахим си нямал син. Молел се непрекъснато и повтарял: „Господи мой, Боже, дариш ли ме със син, ще сторя каквото пожелаеш“. Молитвите му били чути, родил се един ден синът му Исмаил. Неизразимо щастлив бил пророк Ибрахим. Безпределно обичал сина си, ден не минавал, без да го разцелува, без да го погали, хвърчал от радост и ден не минавал, без да благослови Аллах. Една нощ Аллах му се явил насън и му заповядал: „Заколи сина си заради мен. Бог ти повелява да жертваш своя син“.

– Защо му е заповядал така?

– Слушай сега... и пророк Ибрахим се подчинил на Аллах. Измъкнал ножа си и тъкмо да заколи сина си, изневиделица се явил овен.

– Защо?

– Аллах пожалил пророк Ибрахим и му изпратил овен, та да го заколи вместо сина си. Защото Аллах видял, че Ибрахим изцяло му се е покорил.

– Ако Аллах не беше изпратил овен, Ибрахим наистина ли щеше да заколи сина си?

– Щял е да го заколи – отвърнах угрижено. – Тъй като Аллах бил сигурен, че ще го заколи, го обикнал много и за да не го измъчва, му пратил овена.

Разбрах обаче, че не бива да разправям на 12-годишно момиче за баща, понечил да заколи, умъртви своя любим син. [...]

– В началото пророк Ибрахим не знаел, че овенът ще заеме мястото на сина му. Ала до такава степен вярвал на Аллах, до такава степен го обичал, че в края на краищата усетил, че никакво зло не би му причинил Аллах. Ако обичаме някого много, ако сме готови да дадем на него най-скъпото, което притежаваме, ние си знаем, че той не ще ни причини зло. Ето това е курбанът. Ти кого обичаш най-много?

– Мама и татко...

Когато стигнахме до дома ми, срещнахме шофьора Четин.

– Четин ефенди, татко ме прати за ликьор. Магазините в Нишанташи са затворени, ще ни откараш ли до Таксим?. Пък после може и да ни поразходиш.

– Нали и аз идвам? – попита Фюсун. [...]

– Четин ефенди, за Бога, обяснете на детето защо правим курбан, аз не успях да се справя.

– Ех, не говорете така, Кемал бей! – смутено се усмихна шофьорът. – Правим курбан, за да покажем на Аллах, че и ние като пророк Ибрахим сме му признателни... Курбанът означава, че жертваме най-скъпото си нещо за Аллах. До такава степен обичаме Аллах, малка госпожице, че му даваме дори най-скъпото си. И то без да очакваме отплата.

– Накрая няма ли да отидем в Рая? – натъртих смело.

– Ако е рекъл Аллах... Това ще се разбере в Съдния ден. Ние обичаме да правим курбан не за да идем в Рая. Правим го, защото обичаме Аллах, без да очакваме отплата.

– Ей, Четин ефенди, та ти си бил много вещи в религиозните въпроси.

– Какво говорите, Кемал бей, Вие сте доста начетен, знаете повече. При това да си наясно с тия работи, не се нуждаеш от вяра, от джамия. Ние безкористно даваме на най-любимия си човек най-ценното, най-скъпото си нещо.

– Да, но нашето себеотрицание обезпокоява човека, за когото го правим... Мисли си, че очакваме нещо от него.

– Аллах е велик – проговори Четин ефенди. – Аллах вижда и знае всичко... И разбира безкористната наша любов към него. Никой не е способен да измами Аллах (Памук 2009: 46 – 55).с

Смислово ядро 3. Ролята на словото в празника Курбан Байрам

В рамките на празника словото е едно от условията за пълноценен междуличностен контакт, то е емоционален израз на ангажираност от страна на адресанта и смислово кореспондира със сакралната основа на тържественото събитие. На учениците се изяснява смисълът на поздрава *Със здраве ти байрам* след приключване на празничната молитва в джамията и доминиращите емоции.

Смислово ядро 4. Устно изказване на тема *Различни празници – сходни послания и нравствени ценности*

От учениците се изисква да използват знанията си за Великден и Курбан Байрам, за да открият сходства между двата празника. За целта трябва сами да формулират параметри за сравнение.

7. Очаквани резултати

Чрез реализирането на предложената методическа концепция учениците могат: да осмислят общи морално-етични послания и ценности модели при празници на различни етноси; да затвърдят уменията си за сравнение и систематизация по базови критерии; да затвърдят уменията си за интерпретация на художествен текст.

8. Идея за заключителна ситуация

Календарните празници – отражение на мироглед, традиции, ценности.

Предложеният модел за възприемане и осмисляне на Курбан Байрам съчетава педагогически идеи, методи на литературно образование, дидактически принципи, чрез които се гарантира формирането на социокултурни компететности, затвърждаване на речево-комуникативните умения за устно изказване и преодоляване на стереотипни разбираня за другостта. Учениците имат възможност: да осмислят празника, като сакрален акт, като проекция на конкретни вървания и ми-

тологични представи; да се запознаят с част от творчеството на един съвременен турски автор, носител на Нобелова награда за литература.

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев 2001:** Андреев, М. *Процесът на обучение*. София: УИ „Свети Климент Охридски“, 1996.
- Благоев 2004:** Благоев, Г. *Курбанът в традицията на българите мюсюлмани*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2004.
- Еърхарт 2007:** Еърхарт, Б. *Религиозните традиции по света*. София: Изток-Запад, 2007.
- Жилерт 2015:** Жилерт, А. Межкултурно обучение. 4.05.2015 <http://pjr-eu.coe.int/documents/1017981/1667979/tkit4_bulgarian.pdf/de4a4546-26b8-4c83-bd3f-39c44fdeed90>
- Йовева 2000:** Йовева, Р. *Методика на литературното образование*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2000.
- Памук 2009:** Памук, О. *Музей на невинността*. София: Еднорог, 2009.